

Mert másik hiányosságként azt kell felrónunk, hogy a szerző egy nemzet számára egyetlen politikai irányzat (és cselekvés) jogosságát ismeri csak el. Az ellentétes szándékú politikai csoportok viszont – a nemzetek bonyolult társadalmi szerkezetéből következően – nyilvánvalóan nem oszthatók fel két olyan táborba, amelyek közül az egyikben egyetlen „nemzeti”, a másikban az összes többi „nemzetietlen” áramlatok találnak helyet.

Alapvetően problematikussá teszi a fejtegetéseket, hogy – mint említettük – a magyar politikával való szembesítés során a magyar politikai történelem bemutatása olykor tárgyszerűen megalapozatlan, téves, értékeléseiben torzító. Hiányzik a magyar–szlovák nem-politikai (kulturális, gazdasági, mindennapi) együttélés bemutatása.

Elmarad a nemzeti fejlődés alapjának, az etnikai bázis alakulásának az elemzése is. Pedig bizonyára kevés nemzet van Európában, amely a 19. századi stagnálás után lélekszámát a 20. században kétszeresére tudta növelni!

A Mináč-esszék végső értékelését csak olyan, a szlovák nemzetet alaposan ismerő személy vállalhatná magára, aki megközelítő pontossággal képes felbecsülni, hogy a bennük megfogalmazott gondolatok a szlovák nemzettudat számára mit, mennyit jelentenek. Nem tudom, de érzem, hogy óriási előrelépés lehet annak a kritikus, sőt olykor humort, szatírárt is érvényesítő nemzetszemléletnek a kimunkálása, amelyet nálunk, magyaroknál, a bevezető sorokban említett írók reprezentálnak; s még érzékelnem sem tudom igazán, hogy – az analógiát tovább erőltetve – mi mutathat majd ezután a szlovák nemzettudat fejlődésében a mi Adynknak megfelelő irányba – és még tovább.

Gergely András

A megértés reményében

Két évtized alatt, 1954 és 74 között írta Vladimír Mináč azokat az értekező műveit, amelyek *Összefüggések* címmel most megjelentek. Aligha létezik szerző, kinek nézetei húsz év alatt változatlanok maradnának, s e kötet végigolvasásakor az olvasó megérezheti, hogy a szlovák író újabb megnyilatkozásai némiképp árnyaltabbak a korábbiaknál. Egyik-másik régebbi szövegével néhány közírónk már annak idején, első megjelenésükkor vitába szállt. Ennek a párbeszédnek a folytatására most azért van szükség, mert 1976-ban Mináč kötetbe gyűjtötte különböző időben írt esszéit, s ebből 1980-ban azzal a nyilvánvaló szándékkal bocsátott ki bő válogatást Tózsér Árpádnak, a középnemzedékhez tartozó felföldi költőnek a fordításában, hogy a magyar közönség is összefüggő képet alkothasson magának értekező munkásságáról.

Előre sejtven, hogy magyar olvasói könnyen megütközhetnek a szerző egyes megállapításain, a kiadó Miloš Gosiorovský történész bevezetésével adta ki a kötetet. E rövid szöveg föltehetően azzal a szándékkal készült, hogy előre kivédjen néhány ellenvetést. Szerzője józan körültekintéssel derít fényt Mináč önellentmondásaira – emlékeztetvén például arra, hogy a szlovák értekező hol Magyarország gyarmataként jellemzi a XIX. századi Felföldet, hol az ország legiparosodottabb részének nevezi Gömört, megfedkezvén arról, hogy e két állítás kizárja egymást. Sőt Gosiorovský még ennél is messzebb megy, amikor a könyvnek a magyar történelemre vonatkozó sarkalatos tételeit érvényteleníti, elismervén, hogy „Magyarország – más ezeréves reichektől eltérően – valóban ezer évig állt”, s „a magyar forradalom nem olyan volt, amilyenek Mináč néhány eszmefuttatása mutatja”.

A magyar olvasó mégsem tekintheti e bevezetést egyébnek, mint szépségflastromnak, az udvariasság megnyilvánulásának, hiszen egy tizenöt lapos szöveg aligha tehet zárójelbe

több száz lapon kifejtett gondolatmenetet. Mináccsal szemben lennének méltánytalanok, ha azért nem foglalkoznánk ítéleteinek egy részével, mert az előszót író tudós szavaiból arra lehet következtetni: némelyiküket ő is tévesnek véli.

Az *Összefüggések* íróját két téma foglalkoztatja: a művészet mibenléte és saját nemzétének történeti tudata. Ha jól sejtjük, mindkét kérdéskör megközelítésében hasonló módon jár el. Érvelése általános jellemzőinek földerítéséhez ezért hasznos megvizsgálni mindkét gondolatmenetét.

A művészetre vonatkozó kiinduló tétele maradéktalanul meggyőző: „A művészet nem helyettesítheti sem a politikát, sem a vallást, sem a tudományt: csak önmagával lehet azonos” (34.). Tökéletesen tisztában van azzal, hogy a művész értelmezi, következképp tagadja is a valóságot, a kétféle viszony szükségszerűen következik egymásból. Szemléletében példamutató egyensúlyban áll a művészi hatás öntörvényűségébe vetett hit és a szociológiai beállítottság, ezért képes saját népének irodalmát rendkívül szigorúan s egyszerűsmind a szlovák társadalomra vonatkoztatva mérlegelni. Ellenzi a bezárkózást – emiatt tartja egészségtelennek, hogy a szlovák irodalomban még mindig az önsajnál hangneme uralkodik –, de mélyen meg van győződve arról, hogy a nemzeti jelleg az irodalom létezési módjának alapföltétele. Véleményét azzal indokolja, hogy a történetiség elválaszthatatlan a művészet belső lényegétől. Nem annyira sorsdöntő változásoknak az irodalomra gyakorolt közvetlen hatására gondol, hanem sokkal inkább a történeti élményeknek vagy csapásoknak hosszú távon érvényesülő kisugárzására. Nem a nagy és nyilvánvaló tragédiákat véli a személyi kultusz legsúlyosabb következményének, hanem „a gondolkodás korlátozásának s az intelmek és tiltások átgondolt rendszerének állandó nyomását” (452.). Ebből is vezeti le a kispolgár uralkodó jelenlétét a szlovák társadalomban és a szürkéséget, az egyéniség hiányát az irodalomban. Gondolatmenetünknek ezen a pontján talán nem árt arra emlékeztetni, hogy Minácnak a mai szlovák kultúráról adott kegyetlen elemzése bizonyos vonatkozásokban számunkra is igen tanulságos, hiszen nem állíthatjuk, hogy a kórisméből semmi sem áll a mi országunkra. Amikor például arról értesülünk, hogy Szlovákiában teljesen megbénult a kritikai élet, mivel az irodalommal foglalkozó emberek kölcsönös függése, az intézményes vagy személyes szempontok lehetetlenné teszi, hogy a tényleges művészi vagy tudományos érték fejeződjék ki a minősítésben, bizonyára akad közöttünk olyan olvasó, aki magában fájdalmasan sóhajt föl: mennyire hasonló a magyar kritika helyzete!

A sok találó részletmegfigyelés ellenére az irodalom történetiségének megindokolása az első gondolatmenet, amelynek kifejtése során Minác önellentmondásba keveredik. Kiindulópontját itt is helyesen választja meg: pontosan tudja, hogy a művészet fejlődésében nincs ismétlődés – a kritikai realizmust például ezért tartja használhatatlannak a jelenkori szlovák irodalomban. Az ismétlés fogalmát azonban túlzottan szűken értelmezi. Csakis ezzel magyarázható, hogy a leírást és a folklór fölhasználását egyszer s mindenkorra idejtmúltnak tartja, az ősi társadalmak kultúrájának fölértékelését pedig egyszerűen a nyugati hanyatlás tüneteként könyveli el, hiszen nagy általánosságban jól érzékeli, hogy a múltat sosem felejthetjük el maradéktalanul, mivel nemcsak az új veszthet érvényéből, de a régi is válhat korszerűvé.

Hasonló ellentmondás figyelhető meg Minác irodalomelméleti okfejtésében. Csakis dicsérni lehet, hogy pontos fogalomhasználatra törekszik – az „irodalmi módszer” kifejezést például azért mellőzi, mert nem tud hozzá egyértelműsíthető fogalmat rendelni. Kizárólag akkor tudjuk rajtakapni következtelenségen, amidőn elméleti szempontjait a történetiekkel kellene egyeztetnie. Kétségtől igen nehéz kérdéstről van szó, melynek megválaszolása itt nem lehet föladatunk. Mindössze annyit jelezhetünk: Minác egymással összeegyeztethetetlen állításokat fogalmaz meg.

Történeti alapállása nemcsak azt jelenti, hogy a törvények állandó teremtését és rombolását véli a fő mozgatónak az irodalom fejlődésében, hanem azt is, hogy kizárólag az elolvasott irodalomban hisz, vagyis a mű jelentését a befogadó közönségtől, sőt az egyéntől is függővé teszi. Elméleti alapon viszont objektív értékszemlélethez akar eljutni, ami tiszteletre méltó törekvés, de arra enged következtetni, hogy Minác nem tudatosította magában jelentés és érték történeti változékonyságának szoros összefüggését. A gondo-

latmenet tehát olyan hídhoz hasonló, melyet két irányból úgy kezdtek építeni, hogy a két szárny sohasem érhet össze.

Föltehetően az érveléshez fölhasznált szociológiai fogalmak megalapozatlanságában kereshetjük a hiba okát. Számos példát fölhozhatnánk e sejtésünk igazolására, de talán kettőre is elég hivatkozni. Minác a „művészet értelmét csak az élet, a nép szolgálatában” tudja elképzelni, s „az elithez és a tömegekhez egyaránt szóló nagy művészetet” becsüli a legtöbbről (49, 51). Kifejtett formában mindkét állítással igaznak fogadhatnók el, csakhogy ő érvelésre nem vállalkozik. Beéri a kinyilatkoztatással, s így óhatatlanul lefokozza kijelentését a magánvélemény szintjére. Anélkül használja a közérthetőség fogalmát, hogy elgondolkoznék az értelmén. Szociológiailag árnyalatlan minősítésekhez folyamodik, s így két olyan mércét nem tud átugorni, melyet ő maga állított föl: sem a történetiség, sem a szaknyelvi pontosság követelményének nem tesz eleget.

A gondolatmenet egy szakaszán megtörik, s az érvelés kinyilatkoztatásba vált át: így határozhatjuk meg Minác értekező prózájának fogyatékoságát. Leggyakrabban akkor fordul elő ilyen kisiklás, ha a szerző saját nemzetével érintkező kultúrákat mérleget. Úgy is mondhatjuk: távolba biztosabban lát, mint közelre, mert szemét az utóbbi esetben olykor elhomályosítja az indulat. Szándékosan nem magyar példára hivatkozunk, nehogy magunk is az elfogultság bűvkörébe kerüljünk. Minácnak nincs érzéke Prága több nyelvű s évszázados polgári kultúrája iránt. Kafka művészetét lehet egészében elutasítani, de nem indoklás nélkül, ekképpen: „A regény – de regény-e ez még egyáltalán? – bölcséleti vallomássá, egy filozófiai tétel illusztrációjává válik. Az elbeszélőből proféta, prédikátor s nemritkán – ahogyan már a profétáknál lenni szokott – misztifikátor lesz. (...) Kafka mélyebb és fontosabb, ha gondolkodunk róla, mint ha olvassuk” (53, 58). Egy sor kérdés tolu föl az olvasóban. Vajon nem feledkezett-e meg Minác egy vele folytatott beszélgetésben tett kijelentéséről, mely szerint minden nagy írónál előfordul, hogy az irodalmat valami másra használja? Lehetséges-e, hogy a társadalmi elkötelezettséget oly nagyra becsülő szlovák író összeegyeztethetetlennek tartja a proféciát a művészettel? Vajon a *Feltámadás* vagy a *Karamazov testvérek* nem az ellenkezőjét bizonyítja e föltevésnek? Megvizsgálta-e közelebbről Minác *A per* elbeszélőjének hangnemét, amely szenvtelensége miatt nagyon is nehézé teszi az olvasó számára K. történetének értelmezését? Egyáltalán, miféle bölcséleti tételre is kell gondolnunk? Nem képzelhetjük-e azt, hogy *A per* az Osztrák–Magyar Monarchia államgépezetének a torzképe? Kizárható-e annak a lehetősége, hogy K. saját maga szervezi meg az ellene irányuló pert, s eldönthető-e könnyűszerrel, hogy tragikus vagy komikus históriáról van-e szó? Tagadhatatlan, hogy mindezek a talányok csakis akkor fogalmazódnak meg bennünk, ha „gondolkodunk” Kafka művéről, de vajon az utólagos elmélkedés szembeállítható-e az olvasással, s nem szerves része-e a több szakaszos folyamatként elképzelhető befogadásnak?

Föltűnő, hogy csak akkor érezhetünk torzító elfogultságot Minác értékelésében, ha az európai kultúrának olyan részével foglalkozik, amelyet nem tud összefüggésbe hozni a szlovák nép örökségével. Más szóval: a múlt emlékeiből nemzetének történeti tudatából levezethető értékszempont alapján választ. Időben távoli példával élve: az *Ószövetséget*, jellegzetesen protestáns érveléssel, azért helyezi az *Újszövetség* fölé, mert „egységes, egyöntetű s főleg eredeti kultúra kifejezésének” tartja (482).

Ugyanez az elfogultság gátolja abban, hogy hiteles képet alkosson magának az avantgarde-ről, mely tudomásunk szerint viszonylag kevés nyomot hagyott a szlovák szellemi életben. Kétszeresen is méltánytalan az általa minősített jelenségekkel szemben. Hajlik arra, hogy ne műalkotásokkal foglalkozzék, hanem idézetfoszlányokkal. Egyrészt nem veszi tekintetbe, hogy szándék és megvalósulás nem okvetlenül fedi egymást, másrészt teljesen figyelmen kívül hagyja a szövegkörnyezetet. Az eredmény nem éppen megnyugtató: Minác nem azt cáfolja, amit a megbírált állít.

Vegyünk két példát. Az értekező Marcel Duchamp-t idézi: „A művész nem a valóságot vizsgálja, hanem a tárgy transzcendentális minőségeit” (29). Ezt a fölfogást természetesen el lehet utasítani – miután megértettük. Minác a levezetésnek e közbülső fokozatát átugorja. Korunk polgári művészeit azért ítéli el, mert szerinte lemondanak arról, hogy az alkotó tevékenységet a megismerés sajátos módjaként műveljék. Nem ezzel a megszorítás

nélküli általánosítással vitatkoznánk – bár ez sem lenne egészen indokolatlan –, csupán azt kifogásoljuk, hogy az általános tétel és a szemléltető példa ellentmond egymásnak. Duchamp idézett kijelentése egyáltalán nem jelent lemondást a művész megismerő tevékenységéről. A dada apostolával Mináč J. B. Priestley-t állítja szembe, holott a polgári intézményeket és gondolkozásmódot lerombolni akaró Duchamp mégiscsak valamivel közelebb állt a társadalmi forradalom gondolatához, mint a maradi angol szépprózairó, akit egyedül az olcsó szórakoztatás és a könnyű pénzszerzés tisztán üzleti célja vezérelt.

Egy másik alkalommal Mináč beszélgetőtársa Robbe-Grillet *Az új regényért* című könyvéből idéz: „A világnak ugyanis nincs értelme, de nem is abszurd. A világ egyszerűen van.” Mináč ismét elhamarkodottan ítél. Szerinte e kijelentés „feltételezi a splendid isolationt, a be nem avatkozást, az itélettől való tartózkodást” (68.). Bírálata azért téveszti célját, mivel a francia író regényelméleti cikkgyűjteményének éppen az egyik sarkalatos tételle, hogy minden rövidre zárt jellemzés túlzottan egyszerűsített képet ad ugyan a világról, de csakis ilyen módon értelmezhetjük a valóságot. Ahogyan maga Robbe-Grillet mondja: „a tragédia ellen harcolni annyit jelent, mint elismerni a létezését. Oly kényelmes megoldás a tárgyak világába menekülni” (Paris, 1963. 84. l.). Magyarán szólva: a francia író tételt, majd ellentételt állít föl, Mináč viszont azt cáfolja, amit maga Robbe-Grillet is tartathatlannak vél.

Megismerni csakis előföltevésekkel lehet, de az értelmezésnek és az értékelésnek egyútt kell haladnia az elemzéssel. Mináč olykor mellőzi ezt a legutóbbi tevékenységet. Olyan londoni kiállítás alapján nyilatkozik a jelenkor nyugati szobrászatáról, amelyről csak írott tudósításból van értesülése. Amikor Becketttről kijelenti, hogy „magánya nem a romantikusok patetikus és tragikus magánya, hanem a haladó erőktől való elszigeteltség” (472.), akkor egyfelől hihetetlenül elvont, történetileg-szociológiailag kevésé meghatározott fogalomban gondolkodik, másfelől sem az író műveinek patetikus, sőt tragikus öszszetevőiről, sem arról nem vesz tudomást, hogy Beckett egyes művei az ír történelemnek s társadalomnak olyan feszültségeiről szólnak, amelyek éppenséggel nem állnak távol az ugyancsak évszázadokon át elnyomott szlovák társadalomnak Mináč által rendkívül ösztintén föltárt nehézségeitől, más szövegei pedig a náci által megszállt Franciaország nyomasztó légkörét is földidéz, amelyben Beckett az ellenállás tevékeny részvevőjeként a magánynak egészen különös válfaját kényszerült átélni.

Mindezek a félreértések nem művészi érzéketlenséggel, hanem a kulturális jelenségek megközelítésében elengedhetetlen történeti értelmezés következtlen végigvitelével magyarázhatók. Az értekező azért téved, mert nem számol művészeti irányzatok s társadalmi helyzetek sokféleségével. Ez a hiány pedig különösen szemet szúr az *Összefüggések* lapjain, mivel végső soron a könyv témájával választott művészet és történelem közötti viszony elégtelen tisztázására enged következtetni.

Mináč a hagyomány fogalmának bevezetésével próbál összefüggést teremteni két fő érdeklődési köre között. Figyelemre méltóan sokoldalú magyarázatot ad e fogalomról. Kristálytisza érveléssel bizonyítja, hogy a hagyomány éppúgy föltételezi a folytonosságot, a már létrehozott értékek megőrzését, mint a múlt emlékeinek állandó, kiméletlen megrostálását. Megállapításának mindkét feléből egy sor következtetést von le, szintén kifogástalan logikával. Szemlátomást nem hisz őstehetségekben. Véleménye szerint a műveket nem egyszerűen élettapasztalatból, de más művekből is írják. A nagy művészet rendkívüli mesterségbeli tudást is igényel. Megfordítva ezt a tételt: a nemzeti kultúra számára létfontosságú, hogy az alkotók mellett különféle idegen kultúrák és korok pusztá közvetítői is létezzenek, akik mintegy anyagot szolgáltatnak a nagy, a kiemelkedő tehetségek számára.

A szlovák író helyteleníti a bezárkózást, mivel tudja, hogy az a helyi értékek túlbecsüléséhez, vidékiességhez vezet. Nehéz kérdések fölvetésétől sem riad vissza: noha fiatal, viszonylag kevés történeti emlékekkel rendelkező nemzet írója, van bátorsága kijelenteni, hogy a hagyomány nem hozható létre gyorsan, „mesterségesen”, lényegénél fogva hosszabb s szerves fejlődést tételez föl. Ebből a szempontból még a folklórral szemben megfogalmazott fönttartása is érthető: kegyetlenül leszámol azzal a nálunk sem egészen ismeretlen hiedelemmel, hogy a folklór minden magas művészet ösztönzője lehet.

Minác történeti eszme-futtatásairól nagy általánosságban ugyanazt mondhatjuk, amit a művészetről kifejtett gondolatmenetéről állítottunk: alapföltevései helytállóak, menet közben történik a kisiklás. Kifejezetten történeti esszéit olvasván, első benyomásunk egyértelműen kedvező lehet: Minác tökéletesen tisztában van a történelem menetének bonyolultságával. Azért nem használja a reakciós és haladó jelzőt személyekkel kapcsolatban, mivel sokféle összetevővel kíván számolni, s egyén és közösség, szándék és következmény kölcsönhatását szövevényesnek tudja. A világtörténeti távlat sem hiányzik szemléletéből, s elég tájékozottsága s merészsége van ahhoz, hogy önálló véleményre jusson. Például a szokástól eltérően nem a németeken veri el a port a faji előítéletek terjesztéséért, hanem Viktória királynő szabadelvű hírbene álló Angliáján. Ezt az észrevételét a magunk részéről telitalálatnak neveznők.

Noha a társadalmi küldetés mozgatja írói tevékenységét, nem esik abba a kísértésbe, hogy lebecsülje az egyén jogait. Sőt azért aggódik, hogy napjaink embere már teljesen ki van szolgáltatva kötelességeinek és élvezeteinek, és nincs ideje arra, hogy „önmagára mint egyszeri lényre” gondoljon (498.). Az a tény, hogy a szlovák íróknak ilyen balsejtelmei vannak, azt bizonyítja: bármennyire is különbözzenek nézeteink műalkotásokról vagy a Kárpát-medence múltjáról, léteznek olyan, a jelent érintő kérdések, amelyeknek a megítélésében bármely magyar olvasó közel érezheti magát az ő fölfogásához. Elvileg található olyan közös kiindulópontok, amelyekből érveink újragondolása után a jövőben talán közelebb hozhatjuk egymáshoz egyelőre igen távoli végkövetkeztetésünket. Azért is van erre remény, mivel az értekező Minácnak becsülendő erénye a rugalmasság, a megföllebbezhetetlen válaszkortól való idegenkedés. „A marxizmus nyíltan ellene van minden végleges formának: ebben rejlik mély bölcsessége” – írja (486.), s mindaddig hibátlan az okfejtése, míg nem téveszti szem elől ezt az alapelvét. Kegyeletet nem ismerő szigorral oszlatja szét a szlovák történeti tudat jó néhány ábrándját. Elismeri, hogy népe múltjának tanulmányozói gyakran megengedhetlenül jártak el: „mivel könnyebb volt kitalálni valamit, mint kutatómunkával kimutatni, inkább a kitalálásnál maradtak” (123). Ennek az ítéletnek a súlyosságát még azzal is fokozza, hogy önmagára is kiterjeszti a bírálatot: saját korábbi álláspontjában is észreveszi a „korklátolt nemzeti szempont” érvényesítését.

Hol csúszik hiba Minác történeti fejtegetéseibe? Alapföltevése végül itt is éppoly higgadtan megfontolt, mint művészeti eszme-futtatásaiban. Úgy véli, a világban két ellentétes irányú mozgás figyelhető meg: nagy egységek jönnek létre, de egyszersmind a kisebb közösségek önállósulása is előre halad. A kis népek létjogosultságának kitűnő indoklása után azonban túlzottan elveti a súlykot, amint saját népének megítéléséhez ér. „Nincs mit szomorkodnunk azon, hogy nincs úgynevezett ‚nagy’ történelmünk: a nagy történelem nagy rablók története” (131–132.) – írja, s ekkor már az indulat szól belőle, mely az igazságnak ugyanúgy csak egyik felét engedi láttatni vele, mint amikor joggal állapította meg Saganról, hogy nem nagy író, s Aragon *Nagyhétjéről*, hogy nem remekmű, csupán abban tévedett, hogy lesújtó bírálat a kortárs nyugati irodalom csúcsait érte. A részizagság kizárólagossá tételével Minác olyan túlkapásra ragadtatja magát, amelyet higgadt fővel, példamutató józansággal bírál. A hiányból, a szűkségből erényt próbál csinálni, s a múlt földérintése helyett maga is kitalálásra vállalkozik: „Magyar polgárság abban az időben még nem létezik – születőben van viszont a szlovák polgárság” (153) – állítja a múlt századnak közelebről meghatározatlan időszakáról.

Történeti esszéiben Minác olyan általánosításokat fogalmaz meg, amelyekre helyes részmegfigyelései nem jogosítják föl. Egyfelől nem tudja elkerülni az esszéistákra általában leselkedő veszélyt: egyszerre túl sok jelenséggel foglalkozik ahhoz, hogy mélyebb elemzésükre sort keríthetne, és hajlamos lebecsülni olyan értékeket, amelyekkel saját népe nem rendelkezik. A középkor értékteremtését például föltehetően azért tagadja meg, mert a szlovákoknak kevés emlékük maradt fönn ebből az időből. A történetiségnek azonban lényegéhez tartozik, hogy egész korszakokat nem lehet rangsorolni. Rankének sok mindenben nem volt igaza, de találó igazság rejlik abban a kijelentésében, mely szerint a különböző korok egyforma távolságra vannak Istentől. A középkor nemcsak kiiktathatatlan láncszem Európa történetében, de magasabb rendű társadalmi alakzatot is teremtett, mint az ókor. Ezt csakis a történetiség belső lényegének félreértésével lehet tagadni.

A bizonyítás hiánya zavarja meg az olvasót abban, hogy komolyan vegye Minác történeti értékítéleteit. Szerinte Štúr „haladó volt szociális értelemben is, haladóbb, mint sok kortársa, a magyar forradalom vezéralakját is beleértve” (84). Távol álljon tőlünk, hogy eszményítsük Kossuth szabadelvűségét, csupán arra emlékeztetünk: Minác adós marad a magyar politikus nézeteinek elemzésével. „A túlhajtott nacionalizmus Kossuth vagyona és lángoló kardja” (88.) – jegyzi meg róla –, ám a metafora ritkán pótolhat szakszerű kifejtést. Mi több, az olvasóban óhatatlanul is fölébred a gyanú, hogy Minác a magyar 1848-ban kizárólag nemzeti érdekek megnyilvánulását látja. Ezért képes könnyűszerrel félretenni Marx véleményét: „A szlovákok a magyar mozgalmat belülről és közelről látják, nem kívülről és távolról, mint például Marx” (91.). Fogadjuk el, hogy a szembeállítás nem egészen alaptalan. A magunk részéről elismerjük, hogy a magyar nemesség, sőt polgárság is igen súlyos hibákat követett el, s a nemesség által következtelenül végigharcolt 1848-as polgári forradalom vezetősége valóban elmulasztott szembenézni az országhatáron belül élt nemzetiségek ügyével. Ezért a rövidlátásért egyébként utóbb igen nagy árat fizetett a magyarság. Bármilyen megszorításokkal éljünk is azonban 1848–49 megítélésakor, létezik egy világtörténeti távlat, melyből nézve a magyar forradalom nemcsak nemzeti ügy volt. Ez az, amit viszont Marx is világosan látott, s amiről Minác nem hajlandó tudomást venni.

Nem azt sérelmezzük, hogy szlovák szempontból lebecsüli a magyar nemzeti tudatban értékékként számon tartott jelenségeket – ezeken kötelességünk elgondolkodni –, hanem azt, hogy az egész magyar történelemről leegyszerűsített torzképet fest. Állításunk igazolására csak néhány mondatot idézünk:

„A régi Magyarország ostoba és szerencsétlen katlan volt. (...) Magyarországon kevés volt a hely az igazi nagyság s az igazi tragédiák számára” (86, 219). „A forradalom, amely ellen felléptünk, kezdettől fogva furcsa forradalom: dröle de révolucion. Csak a dobozokat cserélték fel: a bécsi udvar helyére a pesti kaszinó, a császár helyére őt magyarországi nemzetség került. Jellemző volt erre a forradalomra, hogy utána semmilyen ellenmozgalomnak, reakciónak, restaurációnak nem kellett következnie. Ellenmozgalom, reakció, restauráció: a forradalom mindezt kezdettől fogva magában hordta. Egy forradalom, amelyben a reakció győzelmes magva csírázik.” (92.)

A magyarság történeti szerepének megítélésakor Minác sajnálatosan eltekint másutt kitűnően bevált alapelvétől: a történeti igazságot nem bonyolultnak, hanem igen egyszerűnek tételezi föl. Wesselényit „igazi és fáradhatatlan szlávfallónak” kereszteli el, nem ejtjén szót arról, hogy az erdélyi mágnás igen korán könyvet jelentetett meg az érdekegyesítésről, a forradalom alatt pedig a nemzeti törvény fő szorgalmazója volt. A szlovák író úgy tartja, hogy e forradalom „nem a polgárságnak nyitott kaput, sokkal inkább a nagybirtokot mentette meg” (136.), de nem veszi tekintetbe a jobbágyfölszabadítás törvénybe iktatását, mely pedig a nemességből jórészt kirekesztett szlovákoknak is megteremtette a fölemelkedés lehetőségét. Jellasicsot a „szlávtság színe-javához” sorolja, nem említvén, hogy a bán Bécs ügynöke volt. Francisciról azt írja, hogy „üldözték, mint bármely más nemzetébresztőnk, az Alföldre helyezték, hogy elmerüljön a magyar tengerben” (242), ám az olvasót bizonytalanságban hagyja afelől, miképpen vezetett az üldözés udvari tanácsosi és főispáni méltóságához. Szóba hozza, hogy Štúr jobbkeze, Hurban verssel köszöntötte az országot látogató Ferenc Józsefet, de nem utal arra, hogy a kor legnagyobb magyar költője egészen másként válaszolt erre az eseményre. Beszél magyar irredentizmusról, s hallgat a szlovákiai magyarok 1945 utáni kitelepítéséről.

Tárgyilagosságot nem várhatunk az *Összefüggések* szerzőjétől, hiszen a szlovák és a magyar álláspontot éppen azért kellene közelítenünk egymáshoz, mivel egyelőre meglehetősen távol állnak egymástól. Csupán annyit igényelnénk, hogy nyilvánvaló, könnyen egyértelműsíthető tényeket ne hallgassanak el. Minác szavai alapján ugyanis a kívülálló azt hihetné, hogy a szlovákok újból és újból kezét nyújtottak a magyaroknak, s a feszültséget csakis az okozta, hogy a magyarok utasították el a békejobbot. Furcsa ellentmondásban áll e tétellel az, hogy Minác egy magyarokkal közeledést óhajtó szlovák tanárt „örült magyaromán”-nak titulál.

„Mindenkinek joga van a saját félelmére, a saját öregségére és saját tévedéseire”

– mondja a szlovák író egy vele folytatott beszélgetés során. Fontos igazság rejlik e kijelentésében. Természetesnek vesszük, hogy esszéiben számos olyan állítást találtunk, mely nehezen összeegyeztethető a magyar történelmi tudattal. Korántsem tételezzük föl, hogy csakis a másik fél tévedhet. Ellenkezőleg: a két nép közeledését csakis úgy tudjuk elképzelni, ha állandóan szembesítjük egymás véleményét. Így talán fokozatosan fény derülhet mindkettőnk tévedéseire.

„Isten óvjon meg bennünket attól, hogy saját sérelmeinket feledve másokkal szemben igazságtalanságot kövessünk el” (253) – olvassuk egy 1970-ben készült esszé vége felé. Őszintén reméljük, hogy a jövőben Vladimír Mináč szem előtt fogja tartani ezt a kitűnően megfogalmazott irányelvét, s akkor írásai valóban a nemzeteink közötti megértést fogják szolgálni, melyet a magyar kiadáshoz írt néhány bekezdésnyi előszavának tanúsága szerint ő is céljának tekint.

Szegedy-Maszák Mihály